DOI: https://doi.org/10.28925/3041-1505.2026.724
УДК 745.51:398.3(100)

Ольга Школьна,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри образотворчого мистецтва,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
ORCID ID: 0000-0002-7245-6010
e-mail: o.shkolna@kubg.edu.ua

Olga Shkolna,
doctor of Art History, Professor,
professor of department of fine art,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
ORCID ID: 0000-0002-7245-6010
e-mail: o.shkolna@kubg.edu.ua

РОЗПИСНІ ЯЙЦЯ У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ РІЗНИХ НАРОДІВ СВІТУ

PAINTED EGGS IN THE TRADITIONAL CULTURE OF DIFFERENT PEOPLES OF THE WORLD

Анотація. У багатьох народів світу яйце шанується як символ життя, оскільки зародок, що знаходиться всередині, дарує надію на пробудження та оновлення природи, продовження роду. Відома теза при цьому – курка чи яйце? Обов'язково має на увазі під останнім вітальну життєву енергію. Один із найдавніших ритуалів прикраси яєць, їх декорування відомий у зороастрійців, місця компактного проживання яких пов'язані з Азербайджаном, Індією та Іраном. Проте саме в останній зазначеній країні звичай прикраси яєць зберігся до наших днів, завдяки чому піддається вивченню.

Цей феномен ріднить культуру стародавньої Персії з сьогоднішньою Україною, де традиція розпису яєць також була відома з давніх-давен, але нині набула характеру усталеної, адже писанка сьогодні є тут вітчизняним брендом, який претендує на входження до переліку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Різниця між яйцями, які прикрашаються до свята Новруз в Ірані, та українськими великодніми писанками, крашанками, мальованками, крапанками та дряпанками велика, і полягає вона насамперед в орнаментальних рішеннях творів, техніці та стилістиці оформлення.

Ключові слова: розписні яйця, українська писанка, дряпанка, мальованка, крапанка, травлянка.

Abstract. In many peoples of the world, the egg is revered as a symbol of life, since the embryo inside gives hope for the awakening and renewal of nature, the continuation of the family. The famous thesis in this case - chicken or egg? - necessarily means the vital life energy. One of the oldest rituals of decorating eggs, their decoration is known among Zoroastrians, whose places of compact residence are associated with Azerbaijan, India and Iran. However, it is in the last mentioned country that the custom of decorating eggs has survived to this day, thanks to which it is amenable to study.

This phenomenon brings together the culture of ancient Persia with today's Ukraine, where the tradition of painting eggs has also been known since ancient times, but has now become established, because today the pysanka is a national brand here, which claims to be included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List. The difference between the eggs decorated for the Novruz holiday in Iran and the Ukrainian Easter pysankas, krashankas, malovankas, krapankas and dryapankas is great, and it lies primarily in the ornamental

solutions of the works, the technique and style of design.

Keywords: painted eggs, Ukrainian pysanka, dryapanka, malovanka, krapanka, travlyanka.

Вступ. Перші прикрашені гравіюванням страусині яйця, знайдені археологами біля африканського континенту поблизу пустель Калахари і Сахари, датуються періодом 60000 років до н. е. У той час, як свідчить доктор археології з Інституту археологічних досліджень Макдональда, міждисциплінарного центру археології й антропології при кафедрі археології та антропології Кембриджського університету Браян Стюарт, їх використовували як натуральний порожнистий резервуар для питної води.

Цей же англійський учений вказує, що в археологічних шарах Південної Африки, які відносяться до датування 40000 років тому, деякі фрагменти шкаралупи страусиної вже були пофарбовані в чорний, бірюзовий, бежевий, жовтий, яскраво-червоний і помаранчевий кольори [12, с. 40–52]. Можна припустити, що стародавні люди того часу намагалися відрізнити свої колби-баклажки за кольором і невигадливий декор служив саме цій меті.

У більшості стародавніх релігій є міф про походження Всесвіту з яйця, в якому зародилася душа всього живого. Прокльовування пташеняти з яйця найчастіше у різних культурах сприймалося як дар природи, готової до оновлення, людині. Щебетання птахів, більшість з яких народжується весною, найчастіше асоціювалося з пробудженням і приходом нових життєвих стихій, оновленням сил природи.

Відомо, що вже шумери, а також найрозвиненіші представники східних цивілізацій – єгиптяни – де птахоголові боги були частиною всіх трьох основних космогоній, вшановували силу яйця як символу

зародження нового життя. Тому й обмінювалися золотими та срібними різьбленими овоїдами на честь різних свят, даруючи таким чином надію на благополуччя у новому році та боже благословення. У зазначених двох культурах відомі такі вироби, датовані третім тисячоліттям до н. е.

З часів Ахеменідського Ірану розписні яйця були частиною важливих підношень у системі зороастризму, основного релігійного вчення тодішньої Стародавньої Персії. Кулясті предмети відображені на рельєфних зображеннях у Персеполі, де в золоте століття розвитку зазначеної держави знаходилася його столиця. У період VI–IV століть до н. е. тут, серед інших, бували й іраномовні племена скіфів, які дійшли у вказаний час до земель нинішньої України і розселилися на її територіях. Їхні візити з дарами відображені на перспепольських рельєфах, що свідчить про тісний взаємозв'язок означених споріднених двох народів, чим і пояснюється можливий шлях передачі традиції прикрашання яєць, хоч і дещо трансформованої.

Спеціальної наукової літератури, присвяченої означеним питанням, не виявлено.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приміром іранці вважають, що мистецтво прикрашання яєць почало розвиватися на їхній території близько чотирьох тисяч років тому [11, с. 356–370]. Враховуючи, що частина Стародавньої Персії входила до складу Месопотамії, на рівних із сучасними землями Іраку, Сирії, Анатолії (територія сучасної Туреччини), думка автохтонного населення здається цілком логічною і послідовною, хоч мало знаючим фарсі й арабську мови європейцям важко знайти письмові підтвердження. Пізніше, у період Ахеменідів, простори іранської держави сягали від Нілу (землі Стародавнього Єгипту) до Закавказзя, що

закономірно закріпило традиції народів, з якими перси знаходилися в одній спільній державі.

Однак, саме розписувати керамічні предмети в Ірані стали набагато пізніше, швидше за все в період Ахеменідів-Сасанідів, ще доісламський час зороастризму. На сьогодні цей звичай пов'язаний з мусульманським святом Новруз, частково вкоріненим у зороастризмі, який є місцевим Новим роком. У цей час обов'язковою умовою святкування є накриття столу Haft-Seen, де на спеціальній фамільній скатертині подаються 7 традиційних символічних страв так званої рукояті Seen, що починаються на літеру S, шанованих у традиційній іранській родині, а також квіти та горіхи.

Це проросла пшениця (для відродження і оновлення природи), солод або ячмінь з солодким хлібним пшеничним пудингом (для родючості), також викладаються сухі плоди – ягоди дикої маслини (для кохання і прихильності), з овочів часник (для хорошого здоров'я), з фруктів сумах (символізує схід сонця), і як приправа оцет (для терпіння).

Всі ці традиційні інгредієнти у перській традиції сервіруються разом з дзеркалом (роздуми про рік, що минає, і його досягнення), монетами (для процвітання в Новому році), свічками (для випромінювання світла та щастя – відсилання до зороастрійської традиції з культом вогню), чашею/басейном для риб.

При цьому святковий стіл часто доповнюють керамічними фігурками-оберегами тварин, риб, а також фарбованими яйцями, що символізують зародження нового витка життя – родючість. Завершує весь цей ансамбль Авеста – священна книга зороастризму, а також її доповнює томик творів національного поета Хафеза і кришталева чаша з плаваючим апельсином (мотив землі, що ширяє у космосі).

Загалом можна відзначити, що в цьому наборі першоелементів змішано багато релігій – шаманізм (дзеркало і тотемні тварини), каббала – давньоєврейське містичне вчення, яке лягло в основу юдаїзму (куштування частинок семи ритуальних страв, як у єврейському Седері – останньому вечорі Пейсаху). нагадуванням про головні основи іудейського віровчення, які базуються на пам'яті про сорокарічне хождіння євреїв по пустелі [1, с. 138–158], індуїстської ведичної релігії та китайського даосизму (поклоніння природі та її закономірностям), де в останній особливе значення надавалося першоелементи і, + дерево, свічки – вогонь + повітря), християнства (де писанка стала частиною зустрічі світлого Воскресіння Ісуса Христа під назвою Великдень).

Сам термін «Новруз» вперше зафіксований у другому столітті нової ери, але святкування відбувалося вже в Ахеменідському Ірані, де на місяць Фарвардін день Ормазд сатрапи різних провінцій, піддані та васали підносили дари цареві царів – шахіншаху. Першим у династії Ахеменідів цей титул, аналогічний європейському поняттю «імператор», був вжитий стосовно перського правителя Кіра II Великого, який правив протягом 559–530 років до Р. Х.

Цей факт свідчить про те, що вже у VI столітті до нашої ери декоровані яйця, зображені на стінах Персеполісу, серед дарів були частиною означеної стародавньої культури. Одночасно відомо, що цього дня було поховано героя Сіявуша, сина легендарного царя Ірану Кей-Кавуса, котрий загинув як праведник. Тому в зороастризмі за індоарійською релігією у вказаний день весняного рівнодення було прийнято поминати душі померлих предків і вклонятися їм як «фраваші» (душам праведних світлих геніїв, воїнів Ахурамазди – найтонших з дев'яти

згадуваних в Авесті тіл). А також розпалювати очисні вогнища, через які стрибали, крихітною аналогією яких були запалені свічки на святкових столах. (У язичницькій традиції слов'ян ритуальні стрибки через багаття, як рефлексія періоду впливу зороастризму, збереглися в українському святі Івана Купала, яке відзначається з 6 на 7 липня).

Скажімо, в азербайджанців від цієї стародавньої традиції сьогодні залишився звичай чекати під час Новруза, щоб хитнулося фарбоване яйце, яке ставлять на дзеркало, після чого настає Новий рік. (За давнім повір'ям тут вважається, що земля лежить на рогах великого бика, який втомившись, щорічно перекидає планету з одного рога на інший). Саме з цього моменту запрошені гості, які сидять за столом, починають вітати один одного. Причому дзеркало виконує роль атрибуту для ворожіння: на майбутнього нареченого для незаміжніх дівчат, а також «гулаг фали» – ворожіння на слух, коли сусіди підслуховують один одного. Коли яйце хитнеться, присутні вітають одне одного у зв'язку з проявом такої символічної події, а також обіймаються, цілуються і промовляють один одному найкращі побажання.

Також в Азербайджані з нагоди цієї події прийнято палити багаття, що є відлунням старовинних ритуалів. Так, здавна тут ще до світанку, доки зійшло сонце, молодь хором співає пісню під назвою «Годухан».

Спільно ці ритуальні зустрічі називають звичаєм «Зустріч Сонця», укоріненого в зороастризмі. І вони суттєво нагадують риси свята зустрічі Сходження Благодатного Вогню у християнстві.

Адже тоді первосвященик стоїть у Кувуклії (каплиці над могилою Ісуса Христа, спорудженої на історичному місці розп'яття над Голгофою) Храму Гробу Господнього

в Єрусалимі і чекає прояву спалахів іскор вогню свічок, посланого опівдні як знак Всевишнього про підтримку людства. Вогонь надалі лунає всім присутнім, які тримають у руках пучки по сорок свічок, як символ проходження сорока днів до Вознесіння Господнього, і далі в сіонцях з Благодатним Вогнем – у всьому світі.

Це таїнство зачаровує віруючих і невіруючих з усього світу, адже воно виявляє людству чудо – виникнення невипаленого вогню з нізвідки, тобто від Всевишнього.

Приблизно також зберігають свій священний вогонь зороастрійські священики Ірану, Азербайджану й інших місць, де традиції живі й понині. Як диво, послане висвітлювати життєвий шлях людства. І свічки у зв'язку з цим у всіх релігіях покликані зберегти означене божественне тепло, частинку вищої благодаті і знака дня майбутнього поза темрявою.

Цікаво, що у Храмі Гробу Господнього один із приділів належить сирійській церкві (нащадкам легендарних ассирійців з Дворіччя), а коріння святкування цього свята фіксується у вогнепоклонників Месопотамії Вавилону VI ст. до нашої ери (збереглися письмові джерела). Вже тоді прихід весняного сонця сприймався як духовно значущий початок, перевага радості над смутком та добра над злом. Саме тому люди тріумфували, проводячи обряди, церемонії та розваги.

Під час священного свята Новрузу і сьогодні в Азербайджані прийнято широко відзначати цю подію, не замикаючи зовнішні двері будинку, тим самим натякаючи на відкриті двері для друзів і родичів, та що у житлі готові зустріти гостей. Також для дітей готують частування, які вкладають у залишені на порозі будинку хлопчиками та дівчатками шапки чи мішечки, призначені для подарунків. По суті, цей звичай нагадує українську Коляду – коли

молоді люди співають чи танцюють, читають вірші, засівають будинки на знак очищення та символічного запліднення – побажання добробуту – крупою та натомість отримують обдарування.

Також, як у християнстві, вранці першого дня Новруза в Азербайджані прийнято розговітися. Люди спочатку вмиваються водою, бризкають нею один на одного, як у свято Хрещення Господнього у християн (православних і католиків), адже вода сприймається у сенсі частини ритуального очищення.

Відповідно обливання одне одного сприймається як побажання добра та щастя у Новому році. З цього приводу їдять солодощі, які асоціюються з медом і цукром. Саме тому в іранців з давніх-давен зберігся звичай ставити на ритуальний новрузний стіл пару солодких голів – цукрових конусів. Їх роблять великих розмірів, переважно кілограмовими, часто прикрашають зеленою чи золотою фольгою, як символ енергії та ресурсів (здоров'я, грошей, багатства).

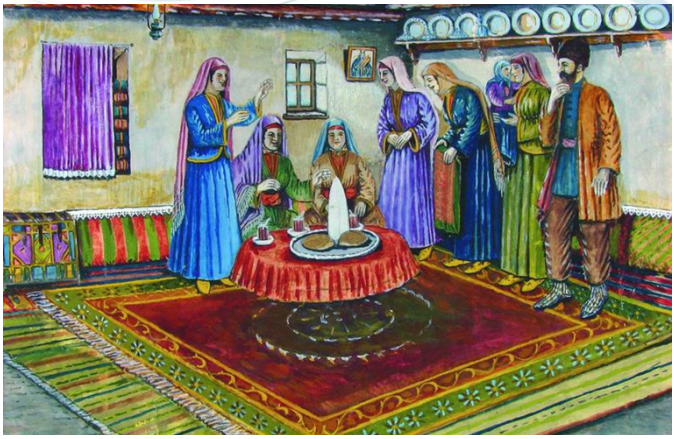
Зелений в Ірані сприймається, як символ родючості, порядку та радості, у поєднанні з білим цукром (білий означає в Ірані світло), на рівних із червоним (кров, пролита за свободу) введений у національний прапор держави. Два цукрові конуси, цукрова чаша (страва для цукру), чаша для рожевої води (афродизіак), парні свічки та таця з сімома ритуальними стравами у цій країні також ставляться на святковий стіл молодят. При цьому, як і в Новруз, на такому столі є кошик фарбованих яєць, а також сім кольорових ниток з голкою, Священні книги і чаша із золотими монетами.

Страва для цукру у традиціях вихідців із Афганістану. Музей Ізраїлю, Єрусалим. / Єврейське весілля (частина перша).

Відомо, що великий цукровий конус на таці сприймався, наприклад, в євреїв Афганістану, як ритуальний знак заручин, який підносився матір'ю нареченому. Наявність маленьких конусів навколо великих сприймалося у країні серед юдейського населення як знак згоди нареченої. Тут можна відзначити, що у цих традиціях, що збереглися, проступають гендерні особливості ініціації, де більший конус – натяк на родючість і побажання сили, менші ж уособлюють жіноче начало, готове до запліднення.

У той же час за малюнками сватання у грузинській єврейській громаді, що збереглися, великий цукровий конус (мабуть вагою не менше двох кілограмів) тут доповнювався двома круглими хлібами, композиція яких у сумі являла собою символічне чоловіче начало і відображала побажання міцності роду та родючості. Нині ця традиція втрачена, однак її фіксація на Кавказі несе інформацію про багатозначність окремих символів, пов'язаних з яйцями на столі під час Новрузу, та їх взаємозв'язок.

Шалом Кобошвілі. Цукор і хліб Заручини. Гуаш на папері. 30,5 × 40 см. [перша половина XX століття] / Єврейське весілля (частина перша).

Цукор (солодощі, частування) та фарбовані яйця у цьому випадку стають не лише побажаннями солодкого у всіх сенсах і довгого життя, міцного здоров'я та продовження роду, а й відсиланням до трансцендентних сил предків.

Відомо, що, наприклад, перша згадка цукрових конусів відноситься до Венеції X століття, куди приходили прямі поставки «меду без бджіл» з Індії [11, с. 356–370], після чого вони розповсюдилися широко в Європі та на Сході. Наприклад, в Україні тара для цукрових голів випускалася у першій половині – середині XIX століття на Києво-Межигірській фаянсовій фабриці. Надалі поступово вони вийшли із вжитку. У більшості країн десь між 1940-ми та 1950-ми роками. Хоча досі подібні харчові вишуканості випускаються у Бельгії [12] й Ірані. Цукор далі робили просто ваговим колотим шматковим, ритуальної функції у нього не було.

Однак, у ритуалі Новруза Ірану він зайняв місце як

символічна вертикаль, у поєднанні з овоїдними формами яєць, що дає відчуття повноти пробудження, відновлення миру та наповнення його чоловічою енергією запліднення. Крім того, любов до об'єднання у цій країні натурального (коричневого) і білого цукру з шафраном, дозволяє знезаражувати трапезу з яйцями, що, враховуючи спекотний клімат, є додатковим джерелом безпеки такого прийому їжі, випереджаючи негативні наслідки святкування у родинному колі.

Тим більше, що трапеза могла затягнутися на певний час у зв'язку з виконанням ритуалів, які характерні не тільки для іраномовних, тюркських, кавказьких та інших народів Азії від Індії, Китаю, Шрі-Ланки та Таджикистану, а й африканців, Алжирів та Єгипту, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, колишньої Югославії, Греції, Італії, Франції, Німеччини, Данії, Англії, Іспанії, Швейцарії та на американському континенті в Аргентині, Канаді та США. У кожній із названих країн існує своя культура фарбування яєць або їх розпису та відповідний традиції країни чи регіону ритуал їхнього використання, від чого залежить і функція виробів.

Скажімо, в Англії яйця починають розписувати за тиждень до Великодня, а в деяких регіонах є традиція катання яєць, які важливо не розбити. В окремих будинках влаштовують вікторину для дітей, які мають знайти всі заховані у різних куточках яйця. Той із діточок, що збирає більшу кількість яєць, зазвичай заохочується призом.

Великдень у Британії. Декоративні прикрашені яйця в скверах.

Італійські травлянки, декоровані натуралістичними одинокими рослинними мотивами й опліткою-перев'яззю з тонкої стрічки.

Наприклад, італійці окремих регіонів роблять особливий лігурійський пиріг зі шпинатом і відвареними яйцями. Останні, іноді прикрашені, частіше ставлять на стіл великоднього тижня на півдні Італії. А в Мілані печуть кекс у вигляді голуба з цукровими кульками та мигдальними горіхами.

Кольорові яйця – великодній атрибут англомовної країни емігрантів США. Їх тут катають похилим газоном. Кожен із учасників гри прагне якомога довше прокатати своє яйце без зупинки. Особливо пишним буває це змагання великодньої неділі на газоні біля Білого Дому у Вашингтоні. У святі тут беруть участь сотні дітей, які беруть із собою цілі кошики яскраво забарвлених яєць та проводять турніри.

Великдень змагання з катання яєць біля президентського особняка у Вашингтоні.

У Німеччині, наприклад, завдяки іммігрантам придуманий міф про відкладення зайцем Osterhase великодніх яєць у спеціальне гніздо, яке будують діти, і залишають йому моркву.

При цьому у Швейцарії практикують гру «Zwcinzgerie». За її правилами дорослі тримають монету, яку намагаються розбити варене яйце, що кидають з певної відстані їхні діти. Якщо у дорослого не вийшло – діти забирають собі гроші, інакше – дорослим залишаються і яйця, і гроші.

Вважається, що таке широке застосування звичаю фарбувати яйця отримав у період ранніх віків після

Різдва. Тоді його поширили греки і надалі візантійці на своїх територіях, а також серед оточуючих народів, з якими контактували. Адже вони уважно вивчали біблійні апокрифічні тексти, і як проповідники-богослови пізніше несли цю інформацію до власних домівок та своїх сюзеренів.

Так, у Греції зберігся переказ, записаний істориком церкви Никифором Каліграфом.

Відповідно до цієї легенди після піднесення Ісуса у свято П'ятидесятниці рівноапостольна Марія Магдалина, яка згідно з апокрифами була дружиною Спасителя, і народила йому двох синів, відвідала Рим. Тут вона сказала, простягнувши імператору Тіберію яйце: «Христос Воскрес!». Той у відповідь згадався у можливості такого перетворення після смерті, і сказав, що повірити в це важко, як те, що біле яйце може стати червоним. Поки Тіберій промовляв цю фразу, біле яйце стало перетворюватися на яскраво-червоне [11], тим самим стало замість простого підношення акроаматичним образом, що символізує кровну жертву Христа за людей і Його відродження у новому житті.

У зв'язку з цим переказом у православних України виник іконографічний висновок Марії Магдалини із фарбованим яйцем. Так, відомі приклади роботи Віктора Васнєцова 1896 р. у розписах Володимирського собору у Києві та окремі ікони невідомих авторів початку XX століття.

1. Васнєцов В. Марія Магдалина –жона-мироносиця (з посудиною пахучої олії та розписаним яйцем). Фрагмент розпису Володимирського собору у Києві. 2. Марія Магдалина. Ікона невідомого художника початку XX ст.

Причому подібні іконографічні висновки відомі й у інших країнах, де поширене християнство. Крім того, іноді сьогодні свята рівноапостольна Марія Магдалина зображується з яйцем у лівій руці, а у правій із хрестом, що вказує на особливу місію спасіння та духовного переродження. І вона сама тому приклад – адже увірувавши, що Марія Магдалина, яка до того часу була гетерою, очистилася від семи смертних гріхів і прийняла нову місію.

У часи, в які жив Ісус Христос і Марія Магдалина, також передавалося переказ, що коли народився римський імператор Марк Аврелій, одна з несучок матері знесла яйце з червоними крапками. З того часу це вважалося щасливою ознакою і у римлян з'явилася традиція передавати забарвлені яйця один одному на честь символічних привітань [13]. Тому можна сказати, що акт передачі Богоматір'ю особливого яйця імператору Тіберію

було актом демонстрації дива, яке відбулося.

З епохи Відродження в католицизмі, а згодом і в православ'ї, яйця стали сприймати як вмістище Святого Духа та символ жертви. Замість голуба такий символ зображений у роботі П'єро делла Франческа 1472–1474 років (Мілан, Пінакотетка Брера) на вівтарі Монтефельтро [11]. Тут яйце ще було білим.

П'єро делла Франческа. 1472–1474 рр. (Мілан, Пінакотетка Брера). Зображення Христа з Богоматір'ю, над якими розміщено біле яйце, у вівтарі Монтефельтро.

Тут яйце ще було білим.

Надалі на території України яйця з фаянсу, які випускала Києво-Межигірська фаянсова фабрика разом із лампадами, почали підвішувати у храмах. Перед і над образами. У період XIX ст. в Україні та Польщі з'явилася найбільша кількість різноманітних видів прикрашених яєць. Надалі такі фарфорові ідеї виготовляли на підприємствах Товариства М. С. Кузнєцова на території у тому числі етнічної України.

1. Фаянсова лампада з підвішеною до неї писанкою. Збірка Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Середина XIX ст. Київ, Україна. 2. Порцелянова лампада кінця XIX століття виробництва Товариства М. С. Кузнєцова (Україна?). Приватне зібрання.

В асортименті українських та польських виробників протягом XIX століття сформувалося кілька видів декору яєць, через що відбулися такі назви: писанки, крапанки, мальованки, дряпанки (шкрябанки), травлянки, а в Польщі ще й клеянки, та прикрашені колажним декором з наліпками. У цьому під писанкою розуміються розписні вироби, виконані у техніці воску; крашанками називаються тоновані в один або кілька тонів яйця; мальованки – це розписані вручну яйця. Травлянками прийнято вважати яйця, прикрашені елементами рослин та пряжею; наліпками – декоровані соломою, папером і картонними аплікаціями твори. Хороші приклади останніх двох типів наведені, наприклад, у польському Катовицькому історичному музеї.

Загалом, польські прикрашені яйця такого роду скоріше нагадують вироби у стилі «хенд-мейд» чи інтер'єрного декору, позначені дотиком шеббі-щику («крамниці старого»), або асамбляжем, колажем. Під асамбляжем (переважно – це досягнення XIX – початку XX століття) тут розуміється близька до площинного колажу техніка, яка використовує об'ємні деталі, або окремі предмети, скомпоновані у вигляді образно-просторової композиції, що тяжіє до овалу-овоїду. Зазначена техніка передбачає доповнення фарби фотодруком та перебивними картинками, а також тканиною, мереживом, деревом з різьбленням, пап'є-маше, металом, мотузками, стрічками, бантами, бісером, пацьорками, паєтками, перлами й іншими матеріалами.

Часто предмети, які можна зарахувати до останніх двох типів, дарувалися у Польщі на весілля та виконувались в одному стилі з оформленням рамок весільних альбомів. Можуть мати знімні та незнімні бантики, гірлянди, накладні квіти, шибу старовинних бутоньєрок на весільних

фраках чи вінках. Вони суттєво нагадують штучні квіти, які у слов'янських народів приносять померлим у поминальний тиждень на Радуницю.

Ще одним типом візерунків, якими прикрашалися саме розписні, а не аплікаційні польські яйця, є комбінації фірмового яскравого польського півника, переважно написаного за допомогою анілінових фарб, з трилистками та серцем.

Польські прикрашені аплікаціями яйця з зібрання Коломийського музею писанки.

Як не дивно, але найближчими до польських творів є французькі, також часто виконані як інтер'єрний декор у стилі потертого, зістареного шеббі-шику. (Шеббі-шик – це досить молодий напрямок у дизайні, що виник наприкінці 1980-х років з подачі англійського дизайнера Рейчел Ешвел. У перекладі означає «потертий шик»).

Вони часто мають вигляд аплікаційних, з елементами використання різних ниток, полотна, канви, пап'є-маше, фотодруку та перебивних картинок, додаткових мотузок, намистин світлих і темних перлів, з'єднаних з невеликими хрестиками. Все це різноманіття матеріалів засноване на забобонах і елементарних поєднаннях, приємних для ока, як «подарунково-пакувальних» першоелементів. Тут

слід додати, що у Польщі виготовленням великодніх яєць традиційно займаються жінки, оскільки вважається, що чоловіки приносять нещастя [5].

Тому найчастіше дизайн цих виробів у Польщі розробляється як фемінний, кухонно-їдальний, орієнтований на провінційне спокійне, розмірене життя. У ньому частково вгадуються риси не перетравлених часом традицій німецько-австрійської спадщини буржуазного бідермайєра-альтвіна. Це був стиль близько 1815–1848 років, в якому любили підкреслювати сентиментальні дрібниці життя звичайної людини середнього класу – так званого обивателя, що любив дрібниці і речі невеликих форматів – маленькі фотографії у рамочках, порцелянові ґудзики, кінське волосся тощо. Іноді він має придиху біло-рожевим, біло-бежевим квітково-пташиним композиціям.

Причому, наприклад, французи окремих областей вважають, що якщо не з'їсти на Великдень яєць, то Ви схильні до укусів змій. Таким чином, яйце тут швидше розглядається як магічний оберег, частина уявлення, пов'язаного із «задобрюванням» певних духів. Скажімо, у Ніцці Великдень святкують із великим розмахом, включаючи вуличні паради та карнавали, що дає відсилання до середньовічних містерій. Крім того, тут, як і в Італії, поширені шоколадні глазуровані та всякі інші їстівні ненатуральні яйця. Їх освячувати у пам'ять про смерть Христа не обов'язково, але при цьому вони сприймаються як особливі святкові ласощі в період розговіння, хоча частіше служать лише декоративним елементом.

Близькість польських і французьких смаків щодо великодніх яєць можна пояснити періодом спільного перебування в межах однієї країни окремих територій Польщі. Тоді Варшавське герцогство (1807–1813/1815) опинилося під протекторатом Наполеона Бонапарта.

Майже десятиліття в межах однієї корони та спільні походи мешканців цих етнічних територій війною на Росію згуртувало представників двох народів, сформувавши нові умови для розвитку традицій. Таким чином, деякі елементи облагородження побуту (наприклад, так звані трактирні тарілки Польщі, Франції та Англії набули у цей час подібних рис).

Французькі декоративні яйця з пап'є-маше, ганчіркового «тюнінгу», з фотодруком, намистинками, хрестом, у стилі шеббі-шик.

Враховуючи, що звичай ховати з померлими різьблені з мармуру чи глини, а також натуральні страусові та курячі, іноді розфарбовані, яйця існував ще у давніх етрусків, прикрашання яйцями як вмістищем душі своїх приміщень має стародавнє коріння. То справді був народ вихідців з Анатолії (інакше Малої Азії – з територій сучасної Туреччини), які з другого тисячоліття до нашої ери населяли землі сучасної Італії. У представників цього ж народу мореплавців, які тісно взаємодіяли з країнами, що мали вихід до морських доріг, на похоронних фресках померлий зображувався з яйцем у руці, що символізувало душу.

Також у царських похованнях Етрурії орієнталізуючого періоду 720–580 р.р. до зв. е. (Час піднесення Персії та контактів із сирійцями та хетами (землі історичної Месопотамії) збереглися орнаментовані яйця страуса, які можливо мають африканське походження.

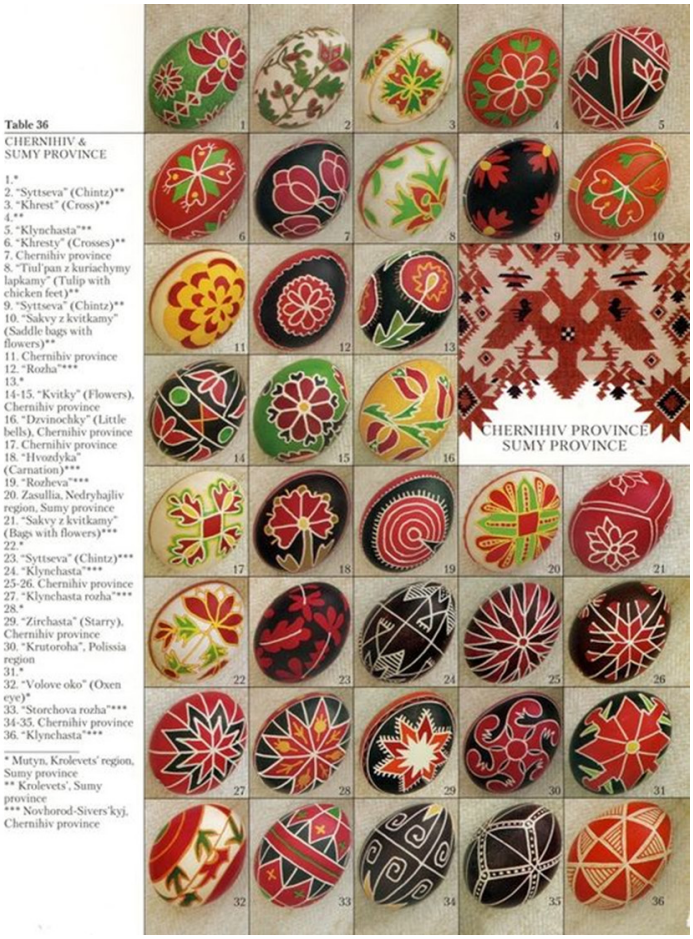
Зважаючи на те, що у багатьох народів яйце мало особливий зв'язок з пернатими, то майже у всіх космогоніях світу присутні орнітоморфні мотиви. Наприклад, в Індії птахи, які несуть яйця, вважаються «двічі народженими», оскільки перероджуються, даючи оновлення. Значними у зв'язку з цим були уявлення язичницьких релігій [2].

Особливі магічні властивості яйцям приписували і на Русі, де ними викочували хвороби у людей та худоби. Для підтримки здоров'я та краси яйцем водили – гладили по обличчю, щоб бути рум'яним та красивим. Така традиція зберіглася і у сьогоднішній Румунії. Крихти та шкаралупу від яєць і пасок від розговіння на Русі й далі в Україні змішували із зернами та посипали отриманою сумішшю могили померлих родичів. І сьогодні в українських селах ці крихти не викидають, а згодовують птахам, щоб не збіднів будинок.

Починаючи з періоду середньовічної Русі фарбували лебедячі, курячі, качині, гусячі, голубині та часом яйця вільшанки. Тут крашанки та писанки виготовляли не лише з натуральних яєць, а й із дерев'яних овоїдних заготовок, вирізали з кістки, каменю, видували зі скла. За однією з легенд краплі крові розіп'ятого Ісуса впали на землю у вигляді яєць і затверділи. Відчайдушні сльози від ридання Богородиці покрили червоні яйця дивовижними візерунками. Пізніше, з XVIII ст. почали робити заготовки для розпису з кришталю, порцеляни, благородних металів із самоцвітним камінням, емаллю та золотом. Поступово склалася культура виготовлення яєць, прикрашених

шиттям, бісером, опліткою.

В Україні кожен регіон має свої традиції декорування яєць, хоч є й спільні характерні риси. Деякі малюнки яєць близькі до мотивів, поширених у сусідніх країнах – Угорщині, Румунії, Польщі, Білорусі.

Українська писанка чернігівського та сумського регіонів із характерними для цієї місцевості візерунками та колористикою.

Типові рисунки угорських розписних яєць.

Проте, специфіка українських писанок, технологія виготовлення яких спирається на техніку енкаустики з використанням воскових фарб, відому ще за єгипетськими восковими портретами періоду еллінізму, має відмінні риси – резерви окремих локальних плям фарби. У зв'язку з цією особливістю українські розписні яйця, виконані у вказаній техніці, мають особливий колорит і нагадують середньовічні вітражі, де кожен елемент із кольорового скла обмежений контуром із металевої перегородки (бронза, олово тощо).

При цьому українська писанка має свою семантику окремих мотивів, яка являє собою окрему художню мову,

вироблену століттями, а також специфічну колористичну гаму, яку ні з чим не сплутаєш.

Наприклад, безкінечники (так звані «вісімки» тощо) розуміються в ньому як знаки води і символи життя, що нескінченно відроджується. При цьому спіралі – знак руху, днк, покликані надавати людині енергії та космічної сили. Часто використовуване листя дубу та калини – уособлення міцного чоловічого та жіночого начала берегині сімейного вогнища, а також символи парної краси та здоров'я. Солярні знаки та свастики – символи безсмертних стихій, оновлення та руху сонця на небосхилі.

Типові мотиви сучасних українських традиційних писанок, у тому числі з хрестами, ромбами на кшталт «засіяне поле», кривульками, нескінченниками, колосками, баранячими рогами.

Візерунок українських писанок – це система закодованих геометричних і рослинних символів, що сягають ще язичницького часу та тотемних символів.

Адже улюбленими символами тут є кінь, олень, баран (баранячі роги). Сучасна українська писанка Рівненщини із мотивами коня, оленя.

Зображення оленів від регіону до регіону різняться.

Іноді майстри України окрім малюнків оформлюють

свої твори написами-побажаннями. Наприклад: «Христос Воскрес!», «Бажаю Вам щастя», «Веселих свят», «Марічка коханому» тощо. Ця риса свідчить про істинно народну основу цього мистецтва в Україні, адже такі предмети здавна дарувалися як оберег для дому та конкретної людини й їхнє основне призначення було відганяти злих духів. Причому багато хто з них зберігає риси автентичного українського стилю бароко періоду XVII–XVIII століть.

Тому серед традиційних символів української писанки часто зустрічаються мальви та дзвіночки, які розглядаються як побажання народження дітей, лист калини – символ витримки та сили, а також так звані «кривульки», «гребінці», «розетки», що відображають частини будови рослин, відповідальних за відбрунькування, розмноження тощо.

Іноді ці символи набувають подібності до рис східного мистецтва – коли використовуються як мотиви квіти яблуні, бігунка в'юнка та ін. Такі впливи можуть бути пов'язані з традиціями орнаменту різних етносів на території України.

Приміром у Криму, де звичаї святкування Новруза мусульман накладаються на традиції святкування Великодня у православних, католиків та євреїв, тим більше, що іноді ці свята мають звичай співпадати за датами (як у 2013 році). Характерним прикладом поєднання деяких традицій, що належать до весняних поліморфічних святкувань, є мистецтво кримських татар, караїмів і кримчаків, які часто працюють у тісному симбіозі з українцями.

Враховуючи магічні властивості яєць, у Новрез в кримських татар України, у минулому яких є тісний зв'язок із тенгріанством, прийнято ворожити. Тут незаміжні дівчата кидають кільця та намиста в глечик з водою і

ставлять його на ніч під «рожевий кущ» (щоб наснився наречений).

Аналогічні традиції існують в Азербайджані, де незаміжні дівчата беруть обручку у заміжніх родичів, підвішують на своє волосся і тричі опускають у склянку з водою. Коли виймають прикрасу, особливо стежать за тим, скільки разів вона вдариться об склянку з водою, сума яких повинна відповідати віку, коли її покличуть заміж. Тут же практикують гадання у Новруз, коли зі склянки з каблучками кількох дівчат, накритої тканинним платом, дістається одне. Та, кому воно належить, за повір'ям має скоро вийти заміж.

В Азербайджані також зберігся звичай класти яйце на підвіконня або на веранді між вістрями олівців, найчастіше чорного та червоного кольору. При цьому вікно на ніч залишали відкритим, і від подиху вітру яйце вночі розгойдувалося. Вранці перевіряли, яких рисочок від олівців виявлялося більше. Якщо червоних, вважалося, що бажання збудеться, чорних – ні [3].

У зв'язку з цим варто згадати іранські пташині ворожіння («ворожіння за Хафізом») за допомогою папуг, поширені на площах і в людних місцях, коли за невелику плату птахи витягують картку із передбаченням. Архаїчність цього свята, що сягає своїм корінням язичницької давнини, стала причиною, через яку воно досі заборонене в Сирії, і довгі роки протягом XX століття було заборонене у Туреччині [11], де сьогодні також фарбують яйця, а іноді й прикрашають їх у стилі кераміки Ізніка. У цій країні невід'ємні атрибути свята символізують щастя, здоров'я та багатство.

Важливо відзначити, що свято Новруз, назва якого з перської мови перекладається як «новий день», сьогодні відзначається у багатьох мусульманських країнах. Завдяки

цьому його номінаційне досьє до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО подавалося одразу від кількох країн. Їх список очолював Азербайджан, де також дуже стійкі традиції його святкування, далі в цьому переліку фігурували Албанія, Афганістан, частина колишньої югославської республіки Македонія, Індія, Іран, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Туреччина [2].

У результаті на 64-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, її відомчим підрозділом, що відповідає за питання освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), було прийнято рішення від 30 вересня 2009 року про включення цього свята до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства.

Хоча відомо, що крім населення зазначених країн, деякі свята вихідців з Месопотамії єзидів (субетноса курдів), які проживають нині в Іраку, а також Туреччини, Вірменії, Грузії та Росії, і вклоняються сонячному павичу (побічна гілка розвитку зороастризму) подібні до одного з них (фарбування яєць сегментарно) [3]. Фарбовані яйця використовують під час святкування Новруза (Навреза) в українському Криму – як автентична частина культури кримських татар, караїмів. Ця традиція, мабуть, сягає періоду заселення Криму народами з іранським і грецьким корінням.

Також можна відзначити, що Новруз відзначають і деякі народи Росії (переважно мусульмани) й африканського континенту (в першу чергу араби-мусульмани), частина населення Кавказу, де домінуючою релігією є християнство (наприклад, Грузії, де іслам сповідує переважно населення Аджарії, яке межує з Туреччиною, а також компакт Марнеулі, і президент М. Саакашвілі визнав це свято державним з 21 лютого 2010). При цьому фарбовані та

розписані яйця не у всіх перерахованих народів мають у цьому святі особливе значення.

Наприклад, в Азербайджані яйця до Новрузу саме забарвлюють у різні кольори та грають ними у грі на міцність, як це заведено і у слов'янських народів на Великдень. Тут можна відзначити, що раніше останні до прийняття християнства також початок нового року було прийнято відзначати навесні, близько дня весняного рівнодення. Тому можна говорити про архаїчність зазначеної традиції у багатьох народів світу, насамперед Європи та Азії [4].

Але в Азербайджані зазвичай яйця не розписують, а лише надають їм (як і в сусідній Грузії) якийсь однорідний тон. Однак, якщо в Грузії частіше декорують яйця в яскраво-червоний або вохристо-червоний колір, то в Азербайджані червоний – це колір вогню, оскільки тут досі жива зороастрійська традиція розпалювати вогнища «тонгал» і стрибків через нього 7 разів, наряджання хончу (частування з свічками як піднесення до свята – символ добробуту) тощо [11; 12].

В останні роки яйця в цій країні не тільки часто прикрашають барвниками анілінових відтінків – від яскраво-малинового та лимонно-жовтого до ясно-синього, фіолетового та смарагдово-зеленого, а й створюють аналоги української та польської мальовки, виймаючи через вузькі дірочки внутрішній вміст. для прикрашання. Але якщо говорити про їстівну функцію цих зародків птахів, то пряма аналогія простежується з Бейцем в юдейській культурі. Адже набір новрузьких дарів суттєво нагадує весняне святкування Пейсаха у євреїв, де прийнято використовувати святкові тарілки для Седера та круглі сплощені контейнери (вази-хлібниці) для маци з кришкою у вигляді традиційної страви-кіари.

Фаянсові великодні контейнери для маци з кришками-кеарами українського виробництва Любечі Королевської, наразі територія Польщі (Любеча Крулевська). Збірка Музею історії релігії у м. Львові.

Так, між VI і XII століттями утворився тип кількох предметів, необхідні святкування річниці визволення ізраїльтян з 400 – річного рабства Єгипті. Седер означає «порядок». Це молитовний обряд із споживанням за певним сценарієм ритуальної їжі, що остаточно склався в ранньому Середньовіччі. На 1 і 2-й вечора з 8-ми днів Пейсаха в діаспорі і 1-й з 7-ми днів святкування в Ізраїлі на стіл поруч із найшанованішою людиною має бути поставлено дві страви – для бездрожжових коржів маци, для начинки «сендвіча», а також блюдце для сліз вдів синів Ізраїлевих.

Схема розташування священної їжі на седеровій тарілці або таці має наступний порядок, пов’язаний з черговістю виконання частин ритуалу: молитви, розповіді про історичні обставини виходу народу Ізраїлю з Єгипту, поетапне строго регламентоване за хвилинами і грамами вживання певних продуктів, які б нагадували про

зміцнення духу та поминання днів Виходу.

Оскільки сакральна вечеря є кульмінаційним моментом головного свята євреїв, тому посуду, на якому він подається, приділяється особливе значення. Цілий рік ним не користуються, зберігають, десь подалі від людських очей. Перед святом за три дні починають вимочувати його у воді, щоб максимально досягти свічення та чистоти, стерилізують окропом, з метою уберегти від можливих нашарувань «хамецю» – квасної їжі, яка зовсім забирається з приміщень.

Виняткові за красою вироби виймаються лише спочатку Пейсаха (єврейської Великодня), і є створення урочистої піднесеності настрою єднання роз'єднаного народу, що дуже тривалий час у відсутності своєї країни.

Ритуал великоднього причастя носить характер того, що встановилося, шматочки їжі розташовуються таким чином, що їх неможливо переплутати по черговості. Тим більше, що весь порядок та ритм ритуальної вечері описаний в Агаді, частинах Тори, єврейських казках. Карпас (морква, картопля, редис, петрушка), варені овочі Хазерет (тертий хрін, селера, необхідні для сендвіча «коріх»), Бейця (відварене куряче яйце) Марор (листя салату або гірка зелень, шафран), Харосет (суміш товче (підсмажена кісточка з м'ясом) викладаються, як правило, на блюдо у вигляді двох трикутних фігур із шести чарунок.

Сьомою частиною, по суті, є коржі хлібців із бездрожжевого тіста – маци (хліба бідності, яким євреї харчувалися в пустелі 40 років, доки їх водив Мойсей). Можна сказати, що ця сьома складова схожа на пророщені зерна пшениці (солоду) в Азербайджані.

Якщо страву для маци зробити у вигляді тортівниці з високим бортом та кришкою, виходить зручна для перенесення коробка, в якій хлібці закриті від пилу, сонця

тощо. Наприкінці такі модифікації привели до винаходу нової неповторної форми, яка набула в єврейському світі високої популярності, враховуючи звичаї ретельно та пунктуально вшановувати настанови мудреців.

Низький циліндр основного об'єму призначений для трьох (іноді двох) коржів маци різної форми, перекладених серветкою або рушником (верхня – кругла, як спогад про коліно Леві – євреїв-левітів, серед яких був і Аарон, нижня – квадратна, символізує ізраїльтян), середня – трапезу на десерт (як нагадування про великодній підношення).

Можна відзначити, що відмінністю азербайджанських та іранських сервірувань до Новрузу від седерових наборів підношень, де також є сакральна геометрія, є наявність саме фарбованих і розписних яєць, а також введення в композицію пірамідальних домінант у вигляді конусів цукрових голів, як побажання солодкого життя.

При цьому саме в Ірані традиція фарбувати переросла в різновид прикрашання розписом, що згодом набуло особливого значення, оскільки тут здавна ремісники цієї країни славилися схильністю до роботи з художньою мініатюрою (від сасанідського срібла – до скриньок, різьблення по дереву у виготовленні машрабій, нар. мінакарі). Тонкість роботи з розмальовки саме яєць тут пов'язана швидше за все з тим, що яйця сприймаються за святковим столом як їжа, яку можна розділити з душами мертвих членів роду.

Поштова марка Азербайджану із зображенням азербайджанської жінки за святковим столом та Хафт-Сін в Ірані, який має форму октаедра, що у зв'язку із сакральною геометрією укладається у два чотирикутники, накладені один на одного, та символізує рівновагу статичності та динамічності.

Кіара (святкова тарілка для Седера). Фаянс, 1880-ті роки. Кам'яний Брід, виробництво О. Зусмана. Україна. Форма таких кеар із поглибленнями чи шістьма чашами-піалами суттєво нагадує пашотницю для великодніх яєць, поширену в культурі європейських народів. У християнській культурі спорідненим євхаристійним предметом до кеари є всеношник.

Звідси особлива повага до малюнків та якості живописної роботи, адже за зороастрійською традицією

вважається, що духи святих у цей час злітають із небес на землю, щоб розділити трапезу Новруза зі смертними [9]. Саме тому яйця як символ життя викладаються в морфогенну структуру з опорою на сакральну геометрію [8]. Саме також сприймаються великодні писанки в українців, білорусів, росіян, поляків, румунів до Радуниці – післяпасхального тижня, призначеного для поминання померлих.

Наприклад, великодня традиція Румунії включає паску, сіль, сало, цукор, фарбовані яйця, пироги та гроші. У той же час, деякі з благословенних продуктів з великоднього кошика обов'язково лунають нужденним. Румунія також має традицію вмивання водою з освяченими червоною фарбою яйцями на світанку. Великодні яйця, пофарбовані в червоний колір, символізують кров Ісуса Христа, яку він пролив під час розп'яття. У деяких регіонах Румунії прийнято прикрашати невисокі дерева або чагарники розписними яйцями, як ялинку.

Стилістика оформлення писанок тут близька іспанським зразкам, хоча саме свято в протестантсько-католицькій Іспанії прийнято відзначати, як у Німеччині із зайцем, якого виготовляють із шоколаду, марципанів, мармеладу та карамелі. Причому фарбовані яйця в Іспанії загортають у паски з кіскою, роблячи подібність квітки з тіста з такою серцевиною.

Іспанські мальовки, близькі за стилем розпису до румунських,

а також іспанські великодні паски з тестовою кіскою навколо вареного яйця в центрі.

Улюблений колір декорування мальованок і писанок у Румунії, як і в Іспанії та Грузії, – червоний, який близький до кольору фарбувань на настої відвареного лушпиння цибулі. Такі яйця часто на великодньому столі тут є сусідами з паскою, з декором із тіста, заплетеним у кіску, з центральним хрестом, виконаним з сиру.

Зразок малюнок традиційні румунські великодні яйця.

Для традицій румунів, як і для українців, особливе значення має саме церковне освячення великодніх страв. У цих країнах віруючі намагаються освятити великодній кошик, куди кладуть як набір їстівних продуктів і напоїв для тих, хто нині живе, так і припаси для пригощання представників роду зі світу мертвих. Адже через тижні після Великодня настає Радуниця – батьківські поминальні дні, коли прийнято сім'ями ходити на цвинтар і створювати атмосферу Вознесіння і для мертвих. Так роблять також білоруси та росіяни, які колись відбрунькалися від єдиного народу Київської Русі. Тут, біля могил, також розкладають великодні піднесення, де крашанкам, писанкам, дряпанкам (шкрябанкам – де

орнамент подряпується по яєчній шкаралупі) нарівні з пасками відводиться особлива, головна роль.

Але на відміну від України, в Румунії цей «джентльменський набір», окрім випічки, яєць, замість сиру, м'яса та кагору має містити сало, сіль, цукор, боби та, як у мусульман у Новрузі – гроші. Справа в тому, що румуни вважають своїм обов'язком після вистоювання в ніч з суботи на неділю всенощного чування, обов'язково роздати милостиню, і не тільки у вигляді частини освячених страв, а й грошима [6].

Водночас у православній Грузії пам'ять про загиблих згадується наступного дня після Великодня, а не через тиждень, як в Україні, що вказує на суттєву близькість традицій цих народів, проте й деякі відмінності.

Великодні (новрузні) фарбовані та декоровані яйця Грузії. Експозиція тбіліського Державного музею народного та прикладного мистецтва Грузії.

Певні риси у декоруванні яєць грузини успадкували від Вірменії, яка входила разом із ними у перших століттях нашої ери до складу прогрецької Візантійської держави. Звертаючи увагу те що, що вірмени – майстерні живописці, у тому традиції розвивався тип так званої мальованки – яйця, декорованого звичайним ручним розписом без

використання воскових резервів, як у батику. Характерним прикладом їхньої мальовки є розпис яйця Олександра Григоряна з колекції заслуженого педагога Республіки Вірменія Якова Заргаряна.

Авангардно-фовістичний розпис яйця Олександра Григоряна із колекції заслуженого педагога Республіки Вірменія Якова Заргаряна.

Враховуючи, що Грузія кілька століть разом із територіями сучасного Азербайджану входила до складу Сефевідської держави, це не могло не накласти відбиток на ментальність місцевого населення, частина з яких у гірській Аджарії є мусульманами. Тому в культурі Грузії виразні риси перських традицій, що відображалося в моді XVII–XIX століть, термінології, звичаях.

Але на сьогодні головна відмінність іранських розписів яєць від кавказьких – це типова стилізація зображень, сюжети яких сягають середньовічної перської книжкової мініатюри та композиції килимів з картушами, в полі яких зображені сцени полювання. Також характерно для Ірану використання яскравої бірюзи, споконвіку коханої тут як у місці її головного родовища (фіруза). Також специфічно іранським мотивом прикраси яєць є мотив турецьких

огірків – пейслі (сльоза Аллаха).

Нині деякі традиційні мотиви перського мистецтва втілює у розписній яєчній мініатюрі у техніці української писанки [7] фарбами із восковими резервами канадська художниця Со Джео ЛеБлонд. Іранські декоровані яйця у її виконанні з мотивами ткацьких візерунків із медальйонами часом виглядають більш «перськими», ніж аналоги з їхньої батьківщини. Використання воску у традиційній українській техніці розпису писанки [10; 14] впливає на збереження яскравих життєствердних кольорів фарб у творчості художниці.

При цьому в Туреччині зустрічаються розписи керамічних яєць у стилі Ізника, порівняти які можна з декором вірменських розписаних яєць з кераміки (вірмени історично працювали в цьому, а також у центрі Кютах'я), а також із писанкою кримських татар. Однак ці народи не виконують мініатюри на яєчній шкаралупі, крім традицій фарбування в один тон у кримських народів, яка на сьогодні в більшості місць згасає.

Іранські сучасні розписні яйця. Мініатюра. Ісфахан. За матеріалами сервісу-файлообмінника Інстаграм. Автор фото Сефер Мамдох.

Зі Джео ЛеБлонд, сучасна канадська художниця китайського походження. Розпис, стилізований під перську, виконаний у техніці української писанки з використанням воску на яєчній шкаралупі.

Керамічні розписні яйця Туреччини у стилі «Ізнік», яйце з серафимами вірменських митців Ізніка, а також писанка кримськотатарської художниці Азізи Каримової.

Висновки. Загалом слід зазначити, що іранські розписні яйця мають давні домусульманські традиції, укорінені в культурі Ахеменідського Ірану, та глибше, Месопотамії та Єгипту. Особливого значення мальовнича мініатюра з яєчної шкаралупі у Персії набула з широким поширенням свята Новруз, у котрому яйце як символ життя набуло особливого сакрально-ритуального сенсу єднання з душами предків і водночас зародження нового життя.

При цьому особливості розвитку сасанідського срібла, середньовічної книжкової мініатюри, емальєрного мистецтва мінакарі, різьблення по дереву (мистецтва машрабії) та килимарства (переважно шовкового) з часом дали кілька основних напрямів стилізації розпису яєць в Ірані. Посилення їх емоційно-ліричної складової також відбувається за рахунок використання яскраво-бірюзових і лазуритових відтінків, що пов'язано з певною художньою традицією цієї країни у колористиці, орієнтованій на відкриті локальні кольори яскравих відтінків, декоративні за своєю природою.

Особливою візитною карткою перської орнаментики є використання в оформленні яєчної мініатюри мотивів пейслі – турецьких (індійських) огірків. Крім іншого, для декорування яєць у Персії часто використовувалися зображення верховного божества зороастрійців Ахурамазди з розкритими крилами (частіше золотого кольору), як у канонічних мотивах Персеполіса, а також візерунки з мотивами червоних риб, що характерно для тематики Новруза. Відомими художниками Ісфахана в галузі мініатюри з яєчної шкаралупи є автор із псевдонімом ILNA та Хасан Пейкам, які для роботи часто використовують страусині яйця.

Окремо варто відзначити, що сьогодні в Ірані на

багатьох вулицях стоять великі розміри розписних яєць, які стають символом символу і є не мініатюрними, а станковими або навіть монументальними елементами ансамблів середовища – вулиць, площ і скверів. В основному в їх декоруванні переважають традиційні й авангардні мотиви, птиці-риби, пейзажі та інше. Причому їх можна розписувати і жінкам, а не тільки чоловікам-художникам.

Зображення Ахурамазди, килимового мотиву, пейслі та каліграфічних аятів на розписних яйцях сучасного Ірану.

Сучасні монументальні яйця на вулицях Тегерана та інших міст Ірану, які розписують у стилі «авангардного фігуративу» та українська писанка з мотивом баранчика.

Сучасний майстер розпису яєць ILNA в Ірані. Фото Шахрама Маранді.

Список використаних джерел:

1. Школьна О. Типологія, художні особливості, стилістика єврейського ритуального фаянсу Любичі Королівської кінця XIX – початку XX століття. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. 2009. №9. С. 138–158.

2. Chaichian, Mohammad A. Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Domination. Leiden: Brill, 2014.

3. Curtis, Vesta Sarkhosh, and Sarah Stewart, eds. Birth of the Persian Empire. London: I.B. Tauris, 2005.

4. Dmitriw, Olya, ed. Ukrainian Arts. New York: Ukrainian Youth's League of North America, 1955. Pp. 17–24.

5. Elyjiw, Zenon. Sixty Score of Easter Eggs. USA: self-published, 1994. 120 egg motifs.

6. Ference, Cecelia. Making Ukrainian Pysanky. Self-published, 1983. Pp. 1–28.

7. Kizilov, Mikhail. The Crimean Tatars and Their Diasporas: Culture, Society, and Identity. Leiden: Brill, 2021.

8. Lipcan, Dan. Pysanky: Dyeing to Celebrate Easter. The Metropolitan Museum of Art, 2016. URL: https://www.metmuseum.org/articles/pysanky (date of application: 07.05.2026).

9. Lesiv, Mariya. From Ritual Object to Art Form: The Ukrainian Easter Egg Pysanka in Its Canadian Context. Folklorica, vol. 12, 2007.

10. Popow, Lorrie, and Sarah Wolfe. Patterns for Ukrainian-Style Easter Eggs. Book 3. Lulu Press, 2023.

11. Shkolna, Olga V., et al. Painted Eggs in the Muslim and Christian Traditions. Journal of European Studies, vol. 53, no. 4, 2023, pp. 356–370. https://doi.org/10.1177/00472441231205728 (date of application: 07.05.2026).

12. Shkolna, Olga. Painted Eggs in Traditional Culture of Iran. Problems of Arts and Culture, vol. 72, no. 2, 2020. Pp. 40–52. URL: https://dergipark.anas.az/index.php/pac/article/view/3127 (date of application: 07.05.2026).

13. Stuart B. Egg Cetera #6: Hunting for the world's oldest decorated eggs | University of Cambridge. Cam.ac.uk. URL: https://www.cam.ac.uk/research/news/egg-cetera-6-hunting-for-the-worlds-oldest-decorated-eggs (date of application: 07.05.2026).

14. Surmach, Yaroslava. Ukrainian Easter Eggs. New York: Surma, 1952; repr. 1995. Pp. 6–31.

Referensec:

1. Shkolna, Olga (2009). Typolohiia, khudozhni osoblyvosti, stylistyka yevreiskoho rytualnoho faiansu Liubychi Korolivskoi kintsia XIX – pochatku XX stolittia. [Typology, artistic features, stylistics of Jewish ritual faience of Lyubicha Korolivska of the late 19th – early 20th centuries]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo. Arkhitektura [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art History. Architecture]. 2009. №9. S. 138–158 [2009. No. 9. pp. 138–158] [in Ukrainian].

2. Chaichian, Mohammad A. (2014). Empires and Walls: Globalization, Migration, and Colonial Domination. Leiden: Brill. [in English].

3. Curtis, Vesta Sarkhosh, and Sarah Stewart, eds (2005). Birth of the Persian Empire. London: I.B. Tauris. [in English].

4. Dmitriw, Olya, ed. (1955). Ukrainian Arts. New York: Ukrainian Youth's League of North America. Pp. 17–24 [in English].

5. Elyjiw, Zenon (1994). Sixty Score of Easter Eggs. USA: self-published. 120 egg motifs [in English].

6. Ference, Cecelia (1983). Making Ukrainian Pysanky. Self-published. Pp. 1–28 [in English].

7. Kizilov, Mikhail (2021). The Crimean Tatars and Their Diasporas: Culture, Society, and Identity. Leiden: Brill [in English].

8. Lipcan, Dan. Pysanky: Dyeing to Celebrate Easter (2016). The Metropolitan Museum of Art. URL: https://www.metmuseum.org/articles/pysanky (date of application: 07.05.2026) [in English].

9. Lesiv, Mariya (2007). From Ritual Object to Art Form: The Ukrainian Easter Egg Pysanka in Its Canadian Context. Folklorica, vol. 12 [in English].

10. Popow, Lorrie, and Sarah Wolfe (2023). Patterns for Ukrainian-Style Easter Eggs. Book 3. Lulu Press [in English].

11. Shkolna, Olga V., et al (2023). Painted Eggs in the Muslim and Christian Traditions. Journal of European Studies, vol. 53, no. 4, pp. 356–370. https://doi.org/10.1177/00472441231205728 (date of application: 07.05.2026) [in English].

12. Shkolna, Olga (2020). Painted Eggs in Traditional Culture of Iran. Problems of Arts and Culture, vol. 72, no. 2. Pp. 40–52. URL: https://dergipark.anas.az/index.php/pac/article/view/3127 (date of application: 07.05.2026) [in English].

13. Stuart B. (2026). Egg Cetera #6: Hunting for the world's oldest decorated eggs | University of Cambridge. Cam.ac.uk. URL: https://www.cam.ac.uk/research/news/egg-cetera-6-hunting-for-the-worlds-oldest-decorated-eggs (date of application: 07.05.2026) [in English].

14. Surmach, Yaroslava (1952; 1995). Ukrainian Easter Eggs. New York: Surma; repr. 1995. Pp. 6–31 [in English].